

Van egy...

Van egy különleges jógagyakorlat, a beszédsszünet. „Néhány órától egy-két napig tarthat, és jelentős idegenergia felhalmozódásával jár.” Az utóbbi időben gyakran próbálok alkalmazni, illetve gyakorolni, de nem mindig sikerül. Még elsős egyetemista koromban jegyzetfüzetem elejére kiírtam egy mondatot – sajnos nem tudom, kitől, s a mindentudó internet sem tudja –, amely így hangzik: „Semmit sem lehet annyira jól mondani, hogy rossz értelmezéssel el ne lehetne fordítani.” Azóta jobban szeretek inkább hallgatni mint beszélni. Most is ezt tenném, de nem lehet.

Azzal védekezem, hogy sikerül talán átmentenem egy-két régi jó gondolatot, noha azt sem tudom, hogy kinek, és hogy egyáltalán érdemes-e. Nemrég a fiatalabbik Márton László érdekes dolgot mondott erről. Összehasonlította azt, hogy mi jelentette a könyvek fennmaradását a középkorban, és mi jelenti most. Abban az időben „...az jelentette, ha volt egy szerzetes, aki lemásolta a kolostorban, és a halálát az jelentette, ha nem másolta le. Ma akkor van pusztulásra ítélve egy könyv, ha nem veszi be az antikvárium” – mondja Márton László. Rendszeres antikváriumlátogató vagyok. Elég egy pillantás, s észrevehetjük a különbséget. Szinte minden új könyv külseje egyforma, legyen bármennyire is tarka, egy antikváriumban azonban még a legszürkébb könyv is felkelti az ember érdeklődését. Dicsekedhet hát az, akinek van könyve antikváriumban.

De honnan tudhatjuk, mit érdemes átmenteni? Paul Klee svájci festő fahasonlata jut eszembe. Ő a művészt a fa törzséhez hasonlította, aki „nem tesz mást, mint hogy áll a számára kijelölt helyen – akár a fa törzse – és egybegyűjti, majd továbbítja mindazt, ami benne a mélyből feltör. Nem szolgál, s nem is parancsol, csak közvetít – mondja Klee, és hozzáteszi: – Helyzete igen szerény. A korona szépsége nem sajátja; csak keresztül-áramlott rajta.” Azt gondolom, bizonyos értelemben minden embernek ez a feladata. A környezetében fellelhető kincseket továbbadni, s ha a Teremtő is úgy akarja, még hozzátenni valamit. Persze olyanok is vannak, mint a madár. Ők másképp mentenek át dolgokat.

Gazdasági és mindenféle más válságról beszélünk ma. Nem tudjuk, merre tart a világ. Érezzük, hogy egyre kevesebbet ér a szavunk. A megmaradt illúziók is lassan lehullnak rólunk. Ha jobban körülnézünk, minden értéktelenné válik. De akkor honnan szedjük azt a kincset, amit átmenthetnénk. Nem könnyű erre válaszolni. Azért is mondtam az elején, hogy most inkább hallgatnék. Jól jönne néhány hetes beszédszünet. Azt mondják, ez a joggyakorlat nemcsak a gyakorlójára, hanem a környezetére is hasznos, sőt áldásos.

Szépnek látni

Szépnek látni a világot. Lehet-e? Van-e érzékünk hozzá? Fülünk és szemünk? Van-e időnk? Vajon csak a halál közelében vagyunk képesek elcsodálkozni az élet gyönyörűségén? Vajon csak az elmúlás tudata nyitja ki a szemünket? Miért ősszel jut ilyesmi az eszünkbe?

Igaza lenne Rilkének, aki az első *Duinói elégia*-ban azt mondja: „Merthisz’ a szép nem egyéb, mint kezdete az iszonyúnak, amit még éppen elviselünk, s bámulatunk oka az, hogy mégis hűvösen itt-hágy, s el nem pusztít.” Vajon csak azért szeretjük a szépet, „mert hagyja, közönynyel, létezzünk csak”? Azért gyönyörködünk-e egy szép lányban, egy szép kisgyerekekben, mert tudjuk, ez sem tart örökké, minden virág elhervad? Ez lenne a szépézés, amikor egy dal, egy vers, egy színházi jelenet hallatán, látásán végigfut rajtunk a hideg, és néha könnyeket is ejtünk? A színházban katarzisznak nevezik ezt az érzést, amikor az ember a köznapi világból egy magasabb, megtisztult erkölcsi-lelki világba emelkedik. Mikor volt legutóbb katarziszban részünk; amikor nem a halál közelsége mutatta meg a szépet, hanem egy műalkotás?

Azt mondjuk, hogy szörnyű, kegyetlen világban élünk, de mikor nem volt háború, szegénység és nyomor, kizsákmányolás és betegség? Ez nem lehet kifogás arra, hogy olykor ne vegyük észre feleségünk szemében a ragyogást vagy az égen a csillagokat. Nem tudjuk ezt olyan szépen leírni, mint Petőfi, Radnóti vagy Szép Ernő, de mindannyiunk lelkében ott van a szikra, amit a testünk minden porcikája föllobbanthat, ha készen állunk rá. Nem mese, néha ugye egy mosoly, egy pillantás örökre bennünk marad. Csodákra leszünk képesek. Néhány kivételtől eltérően – mint Petőfi vagy József Attila, akik úgymond állandóan égtek – a művészek többsége is várja azt az órát, amikor, mint Rilke mondja, a „dárdavetőnő Magány”

őt választja. De készenlétben lenni is elegendő foglalatosság – teszi hozzá. Vannak nagy költők, akiknek szinte az egész élete erről szól.

De ha az igazi szép az elmúlást jelenti, akkor mi nem is akarjuk ezt a szépet hallani, látni, hisz mi örökké akarunk élni. A tudománynak is az a célja, hogy valamiképpen örök életet teremtsen. Ha másképp nem lehet, klónozással. S ha elhisszük, hogy ez lehetséges, akkor azt is elhisszük, hogy mi örökké élni fogunk. Az ilyen világban akkor nem is kell a szép, amely az elmúlásról szól. Az ilyen világban akkor lehet gyilkolni, mert azt hisszük, hogy már az élet urai lettünk. Látjuk, nemcsak a filmekben, hanem a valóságban is, az emberélet egyre kevesebbet ér. Úgy ölhetünk meg ezreket, hogy be sem vérezzük kezünket. Nem érzünk semmit. A szépség érzete lassan kihal belőlünk. Mint oly sok másféle érzés.

De ha elpusztítjuk a szépet, magunkat pusztítjuk el. Ha én nem veszek észre mást, más sem vesz észre engem. Nem is létezem már. Milyen lesz az az örök élet? Lehet-e majd akkor a világot szépségnek látni?

Megtörténik

Megtörténik, hogy az ember egyedül marad. Ilyenkor nem szavakkal, hanem valahogy másképpen fejezné ki gondolatait, érzéseit. Úgy érzi, hogy nincs kihez beszélnie, s ez igaz is, hisz egyedül maradt. Ünnepek közeledtek ez az érzés még gyakoribb. S ez nem is lenne baj, a köznapok ránk zúduló terhétől menekülnénk valahogy, tisztázni szeretnénk dolgokat, amelyeket talán nem is lehet, de a hatalom – hogy ezt az általános kifejezést használjam – nem engedi, hogy egyedül maradjunk. Az ember legintimebb dolgaiba is beavatkozik, vagy ha nem tud, akkor betegségnek nevezi ezt az állapotot, és orvoshoz küld.

„Lehetséges, hogy a melankólia bűn, mert túl sok benne a megismerés – mondja Cioran. – Erőszakos eszközök? Hatástalanok, az ő finomságával szemben” – teszi hozzá. A hatalom számára tehát veszélyes időszak az ünnep, mert az alattvalók ilyenkor nem dolgoznak, és van idejük elgondolkozni az élet értelmén. Ezért ezt az időt el kell valahogy venni tőlük, ki kell tölteni. Hogyan? Úgy, hogy már előre programot készít, külön azoknak, akiknek sok pénze van, de azoknak is, akiknek nincs. Az ember egyszerűen szégyelli, ha nem tud válaszolni például arra a kérdésre, hogy hol szilveszterezik. A tévét nézem – mondja, ez is több a semminél, gondolja.

Mire jöhet rá az ember, amikor ebben a nagy világmindenségben egyedül marad? Nehéz erről beszélni. Van, amikor csak egyszerűen sír az em-

ber. Ez a legtöbb. „Az érzelmek világában az igazság mértéke a könny.” Ez a könny örömkönnny is lehet. Az élőlények között az ember az egyetlen, amely nevet. Azért kellett a nevetést felfedeznie, mert az ő fájdalma a legmélyebb – mondja Nietzsche. Nem tűrjük a fájdalmat, boldogok akarunk lenni. Ha ezt nem találjuk magunkban, akkor másokban, valamilyen távoli csöndben képzeljük el. Például egy asszonyban, aki majd boldoggá tesz, vagy egy állásban, amely gazdaggá tesz, egy gyerekben, akinek majd szebb jövőt biztosítunk, esetleg egy titulusban, amely majd elismertté tesz. Álmodozunk. De közben rájövünk arra, hogy ezt is a hatalom táplálta belénk. És ez már gond lehet. Mert mi van akkor, ha nem akarunk ily módon boldogok lenni?

„Minden boldog család hasonlít egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módja szerint boldogtalan” – írja Tolsztoj az *Anna Karenina* című regényének az elején. Csak egyféleképpen lehetünk tehát boldogok. Hogy miként, azt mindig is a hatalom mondja meg. Úgy látszik, ez a természet rendje. Amikor egyedül maradunk, akkor ezen egy kicsit jobban elgondolkozunk, de ezt az egyedüllétet nem bírjuk sokáig. Minden megaláztatást elviselünk, csak hogy ne legyünk egyedül. De mégis megtörténik, hogy az ember magára marad, ilyenkor bármit mond, még a legszebb szó is üresen cseng. Ilyenkor énekelni szeretne, vagy még inkább valami égi zenét hallgatni, amellyel egy kicsit közelebb kerülne a teremtéshez.

Az érzést...

„Az érzést nem lehet kimondani.” Mégiscsak ez az, amiről érdemes beszélni. Ezeknek a szavaknak gyorsan elszáll a hitelessége, ám ha gondolataink eléggé extravagánsak, mégis sokáig a lelkünkben maradnak. Hogyan tudjuk legjobban kifejezni érzéseinket? Zenével. „A zenén és a költészetten kívül minden más hazugság vagy vulgarizmus” – mondja Cioran. Miért énekel az ember, amikor szerelmes? Mert érzi, akármit mondana, szavai hamisan hangzanának, s ugyanakkor azt is közli: nem biztos, hogy a szerelme beteljesül. Bánatában is énekel az ember. „Mindig, amikor szomorú vagyok, énekelni szeretnék” – írja egy helyen Ödön von Horváth. A két legmélyebb érzés, a szerelem és a szomorúság, a mélabú. A varázsszer pedig a zene. Cioran föl is teszi a kérdést: ha kényszerítenének, mit választanánk, a zenét vagy a nőt? Mindkettő bámulatos magasságokba tud emelni, de csak a zenével maradunk nyitottak a mindenség előtt. A nőt azért keressük, hogy enyhítsünk magányunkon, a zenét pedig, hogy elmélyítsük magányunkat – véli Cioran.

Mindenkiben ott van a zene, mindannyian egy „adag vibrációval születünk”, amit mélyen magunkban hordunk. De bezártak bennünket, vagy mi zárkóztunk be, s ezért gyakran néma a dalunk. „Olyasformán viselkedünk, mint a kakukk, amely más madár által rakott fészekbe teszi tojásait, és izgága, dallamtalan hangjával nem deríti jókedvre a vándort” – mondja Thoreau. S azt kérdezi, „miért engedjük át az ácsnak az építkezés örömét”. Ezzel meg is adja a választ. Ha napjainkat ilyesféle hasznos foglalatossággal töltenénk, a dal is kikíváncozna belőlünk, amit magunkban hordunk. Legmélyebb énünket, érzésünket adnánk, még akkor is, ha sem zenészek, sem költők nem vagyunk. Föl sem vetődne a kérdés, hogyan adni hangot érzéseinknek, és hogyan észlelni, észrevenni mások érzéseit. Wittgenstein fő gondolatát is tiszteletben tartanánk: „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.” Közben állandóan bővítenénk a kimondhatóság határát. De nem ilyen világban élünk. Ma csak a pénz szavát értjük. A melankóliáról pedig csak a depresszió, a betegség jut eszünkbe. Pedig a zene szól. Azt is tudjuk, hogy a zene mindig szól, csak odafigyelésünk szakaszos.

Érdeemes-e arról beszélni, amiről a zene szól? Sokan azt mondanák: nem, hiszen a zene éppen olyasmiről szól, amit szavakkal nem lehet elmondani: az elveszett paradicsom utáni vágyról, a szomorúság felett aratott győzelemről, az Isten vagy a végtelen dicséretéről, s mindenféle fájdalomról meg örömről. A zene jelentőségéről azonban beszélni kell, és azt gondolom, hogy egyre többet. Mert éppen az a lelki tartalom képes összekötni az embereket, amit csak a zene tud igazán kifejezni. A zenével is lehet manipulálni; tudjuk, Jerikó falai is leomlottak a kürtök hangjától, de – s most megint Ciorant, a román származású francia gondolkodót idézem: „Egyedül a zene válhat szubsztanciává az abszolút úrben.” Teret kell hát adni a zenének.